

ფეხბურთი როგორც პროპაგანდის იარაღი ესპანეთის სამოქალაქო ომის დროს

გოგენია ზაალ

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.19>

აბსტრაქტი. სპორტი და კონკრეტულად ფეხბურთი ხშირად გამხდარა პოლიტიკური ბრძოლის იარაღი. ბასკების საფეხბურთო გუნდის შექმნა და მისი პროპაგანდისტული ტურნე ევროპაში, სსრკ-სა და ლათინურ ამერიკაში ესპანეთის სამოქალაქო ომის ისტორიის ერთ-ერთი საინტერესო ფურცელია. 1937 წლის მარტში ფ. ფრანკოს ძალებმა ომის სიმძიმე ჩრდილოეთში გადაიტანეს, მათი პირველი სამიზნე გახდა ბასკეთი. ესპანეთის რესპუბლიკის მესვეურები ჩრდილოეთის ფრონტს ნაკლებ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, შესაბამისად აქ იარაღის, საბრძოლო მასალის და სურსათის კატასტროფული სიმცირე იყო. ბასკეთის მთავრობის მეთაური, ყოფილი ფეხბურთელი ხოსე ანტონიო აგირრე, სპორტის ამ სახეობას აქტიურად იყენებდა საზღვარგარეთ პროპაგანდის და ფინანსური სახსრების მოძიებისთვის.

ტურნე მეზობელი საფრანგეთიდან დაიწყო. სპორტულ სფეროში მნიშვნელოვანი ბასკების გამარჯვება პოლიტიკური თვალსაზრისით დაჩრდილა გერნიკას დაბომბვამ. საინტერესოა დელეგაციის ხელმძღვანელის მანუელ დე ლა სოტას ბანკეტზე წარმოთქმული სიტყვა, რომელშიც ზოგიერთი მკვლევარი ბასკური ნაციონალიზმის საჯარო აღიარებას პოულობს. ნაკრების პროპაგანდისტული ამოცანა აშკარად გამოვლინდა მარსელში.

მოსკოვში ბასკების პირველი მეტოქე იყო ლოკომოტივი შემდეგ მოსკოვის დინამო, მათთან თამაში ბასკების გამარჯვებით დასრულდა. მოსკოვში ორი მოგების შემდეგ საბჭოთა ხელმძღვანელობა შეშფოთებას ვერ მალავდა. მას სურდა ორი მარში-რევანშის გამართვა. თუმცა დინამოსთან მეორე თამაში კატასტროფულად დასრულდა 7:4. სტალინის თავმოყვარეობა ამან დიდად შელახა, თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ მოსკოვის დინამო იყო ნკვდ გუნდი.

საქართველოში ბასკები განსაკუთრებული სითბოთი მიიღეს, ამის მიზეზი მხოლოდ ქართული სტუმართმოყვარეობა არ ყოფილა. დიდი როლი ითამაშა ნიკო მარის პოპულარულმა თეორიამ ბასკების და ქართველების ნათესაობის შესახებ. ამას თვითონ ბასკებიც უსვამდნენ ხაზს თბილისში გამართული ორივე თამაში პირველად „დინამოსთან“ ხოლო მეორედ საქართველოს ნაკრებთან ბასკების გამარჯვებით დასრულდა.

პროპაგანდისტული თვალსაზრისით ბასკების ეს ტურნე მნიშვნელოვანი იყო მას ჰქონდა პირველი რიგში პოლიტიკურ-აგიტაციური და უკვე შემდეგ სპორტული დატვირთვა, ასევე საკმარისად ახლდა ნაციონალისტური შეფერილობა.

საკვანძო სიტყვები: პროპაგანდა, ფეხბურთი, ესპანეთის სამოქალაქო ომი, ბასკური ნაციონალიზმი, საბჭოთა კავშირი

სპორტი და კონკრეტულად ფეხბურთი ხშირად გამხდარა პოლიტიკური ბრძოლის იარაღი. ბასკების საფეხბურთო გუნდის (დე ფაქტო ნაკრები) შექმნა და მისი პროპაგანდისტული ტურნე ევროპაში, სსრკ-სა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებში სამოქალაქო ომის დროინდელი ესპანეთის ისტორიის ერთ-ერთი საინტერესო

ფურცელია, რასაც თან ახლავს უამრავი ლეგენდა მისი ნაციონალისტური შეფერილობის გამო. მას ჰქონდა პირველ რიგში პოლიტიკურ-აგიტაციური და შემდეგ სპორტული დატვირთვა. აღნიშნული ტურნეს ფარგლებში ჩვენთვის მნიშვნელოვანია საბჭოთა კავშირის ქალაქებში და განსაკუთრებით თბილისში გამართული თამაშები.

1936 წლის 18 ივლისში დაწყებული აჯანყებით ესპანეთი სამოქალაქო ომის ცეცხლში გაეხვია. როგორც მთელი ესპანეთი, ბასკეთიც ორ ზონად გაიყო: ბისკაია, გიპუსკოა და ალავას ნაწილი დარჩა რესპუბლიკის ხელში, დანარჩენ ტერიტორიას აკონტროლებდნენ აჯანყებულები. 1936 წლის სექტემბერში თითქმის მთელი გიპუსკოა ფრანკოს ხელში გადავიდა. ოქტომბრის თვეში ესპანეთის რესპუბლიკის მთავრობამ დაამტკიცა სტატუტი, რომელიც ბასკეთს ფართო ავტონომიას ანიჭებდა. ბასკეთის მთავრობის მეთაურად (ლენდეკარი) არჩეულ იქნა ხოსე ანტონიო აგირრე. აგირრე სანამ პოლიტიკოსი და ბასკური ნაციონალისტური პარტიის ლიდერი გახდებოდა იყო ბილბაოს ატლეთიკოს ფეხბურთელი, ამიტომ გასაკვირი არცაა, რომ მისი მთავრობა ფეხბურთს გამოიყენებდა როგორც პოლიტიკურ ინსტრუმენტს.

ომის დაწყებისთანავე ესპანეთში და კონკრეტულად ბასკეთში საფეხბურთო შეჯიბრებები შეჩერდა. ტარდებოდა მხოლოდ საქველმოქმედო, ამხანაგური მატჩები ომის საჭიროებისთვის თანხების შესაგროვებლად. ამ მხრივ საინტერესოა 1937 წლის 7 თებერვალს სან-მემესში გამართული შეხვედრა ორი წამყვანი ნაციონალისტური პარტიის გუნდებს (Partido Nacionalista Vasco - ბასკური ნაციონალისტური პარტია და Acción Nacionalista Vasca- ბასკური ნაციონალისტური მოქმედება) შორის. მიღებული შემოსავლით აგირრეს მთავრობამ შეიძინა თვითმფრინავი (Zákravský, 2016, 12). ორგანიზებულ იქნა კიდევ ორი მატჩი საიდანაც მიღებული თანხით სსრკ-გან უნდა შეეძინათ გემი, ბილბაოს სანაპიროების დასაცავად, მაგრამ ამ მატჩებს წარმატება არ მოჰყოლია და მის მიმართ ყურადღებაც ნაკლები იყო (Zákravský, 2016, 13).

1937 წლის მარტის ბოლოს ფ. ფრანკოს ძალებმა ომის სიმძიმე ჩრდილოეთში გადმოიტანეს, მათი პირველი სამიზნე გახდა ბასკეთი. ზოგადად უნდა ითქვას, რომ სამოქალაქო ომის დროს, ცენტრს ჩრდილოეთთან სუსტი კონტაქტები ჰქონდა. ესპანეთის რესპუბლიკის პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწეებისთვის ჩრდილოეთის ფრონტი ნაკლებ მნიშვნელოვანი იყო, შესაბამისად აქ იარაღის, საბრძოლო მასალის და სურსათის კატასტროფული სიმცირე იგრძნობოდა. ლენდეკარი აგირრე აწარმოებდა უწყვეტ პროპაგანდას საზღვარგარეთ, ფინანსური სახსრების მოძიებასთან და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან დაკავშირებით. ამ კონტექსტში განხილება სწორედ ბასკეთის „ნაკრების“ შექმნაც.

გუნდის შექმნის იდეა ეკუთვნოდა ჟურნალისტ მელჩორ ალევრიას, რაც აგირრემ მაშინათვე აიტაცა. ამ საქმეში ჩართული იყო ბასკეთის მთავრობის წევრი, სოციალისტი ხუან გრასია კოლასი. 1937 მარტში პრესაში გაჩნდა პირველი განცხადება გუნდის ჩამოყალიბების შესახებ. ტარდებოდა სამუშაოები, ზუსტდებოდა დეტალები სპორტის სამყაროს ცნობილ წარმომადგენლებთან და დიდ იმედებსაც ამყარებდნენ მასზე. 1937 წლის 7 მარტს გაზეთი „La Tarde“ წერდა „ჩვენ დიდი სარგებელი უნდა მივიღოთ ამ ექსპედიციიდან როგორც ეკონომიკური კუთხით ისე სოციალური და საერთაშორისო ურთიერთობების თვალსაზრისით, ... გავაცნოთ ყველა ქვეყანას ჩვენი თავი“ (Etxepare, 2011, 794) ძირითადი მიზანი ნათელია, გუნდი უნდა გამხდარიყო ერთგვარი „ელჩი-მოგზაური ბასკეთის ქვეყნისა“ (Zákravský, 2016, 13). კარგად ესმოდათ თავიანთი მისიის მნიშვნელობა ფეხბურთელებსაც, მოგვიანებით, ყოველი შეხვედრის წინ ისინი აცხადებდნენ: „ყოველი პეზეტი რომელსაც მატჩებში

მონაწილეობით ვაგროვებთ, ჩვენი ქვეყნისთვის ამ მძიმე წუთებში დაუყოვნებლივ ეგზავნება ჩვენს მთავრობას. ყოველი პეზეტი - ვაზნაა, პურია, ჭრილობის შესახვევი ბანდია. მთავრობის დავალების შესრულებისთანავე დავუბრუნდებით სანგრებს“ (გაგუა, 1990, 56).

გუნდს ოფიციალურად ბასკეთის ნაკრები არ დარქმევია, პრომოუტერები როგორც ჩანს შიშობდნენ, რომ ამ სახელით „ფიფა“ საზღვარგარეთ თამაშს აუკრძალავდა. გუნდის ხერხემალი იყო ბილბაოს ატლეტიკო გაძლიერებული სხვა ფეხბურთელებით (მაგ. პედრო რიგეირო, ლუის რიგეირო, ემილიო ალონსო მადრიდიდან, ისიდორო ლანგარა ოვიედოდან), თუმცა გუნდი შექმნილი იყო ნაციონალისტების მიერ და ეს სიმბოლიკაზეც აისახა. „ეუსკადის“ გუნდის ფორმა შეკერილ იქნა „იკურინიის“ ფერებში, (ბასკეთის ქვეყნის ოფიციალური დროშა). მწვანე მაისური, თეთრი შორტი გვერდზე წითელი ხაზებით, წითელი გეტრები ორი მწვანე და ერთი თეთრი ხაზით. ეს სიახლე იყო, აქამდე ბასკური გუნდები ჩვეულებრივ ფორმას ატარებდნენ, რომელიც არ იყო დაკავშირებული ბასკურ ნაციონალიზმთან. ომის პრობებში გარემოებები შეიცვალა და გუნდს უნდა მისცემოდა იდენტურობის ძლიერი გრძნობა. „იკურინიის“ ფერები ნიშნავდა, რომ ეუსკადის გუნდს სურდა ყოფილიყო იმაზე მეტი, ვიდრე საფეხბურთო გუნდი იყო.

საფრანგეთი, გარდა გეოგრაფიული სიახლოვისა, პოლიტიკური ინტერესების კუთხითაც უფრო მიმზიდველი გახლდათ და ტურნეც აქედან დაიწყო. 26 აპრილს საფრანგეთის იმ დროინდელი ჩემპიონი „რასინგ დე პარი“ დაამარცხეს (3:0). გამარჯვება სპორტულ სფეროში მნიშვნელოვანი იყო, მაგრამ პოლიტიკური თვალსაზრისით ის დაჩრდილა გერნიკას დაბომბვამ იმავე 26 აპრილს. მოთამაშეები სარგებლობდნენ ყველა შემთხვევით თავიანთი მთავარი ამოცანის შესასრულებლად. გუნდის წევრებმა მოინახულეს პარიზული გაზეთების (Paris Soir, Ce Soir) რედაქციები, უცნობი ჯარისკაცის საფლავი, ეწვივნენ პარიზის რადიოს. სადამოს გამართულ ბანკეტზე დელეგაციის ხელმძღვანელმა მანუელ დე ლა სოტამ განაცხადა, რომ ბასკი ფეხბურთელები იგივე ჯარისკაცები არიან რომლებმაც დატოვეს სანგრები, სადაც იბრძვიან მშვიდობისა და ძმობისთვის. „ჩვენს ახალგაზრდებს უნდათ აჩვენონ, რომ იბრძვიან თავისუფლებისთვის სპორტის მეშვეობით“. ზოგიერთი მკვლევარი ამას უყურებს როგორც ბასკური ნაციონალიზმის ერთგვარ საჯარო აღიარებას (Etxepare, 2011, 797).

ჯამში საფრანგეთში ბასკებმა ოთხი მატჩი გამართეს. ორჯერ იწვინა დამარცხება პარიზის ცნობილმა „რასინგმა“, სასტიკად დამარცხდა „ოლიმპიკ მარსელი“ (2:5). ამ მატჩს შესახებ პარიზის სპორტული გაზეთი მკითხველებს ასეთ ცნობას აწვდიდა: „ბასკებმა დაამტკიცეს, რომ ისინი ისეთივე სიძლიერით იცავენ თავიანთ კარს, როგორითაც მათი ხალხი იცავს თავისუფლებას ესპანეთში“ (გაგუა, 1990, 56). ბოლო მატჩი საფეხბურთო გუნდ სეტთან (Sète), იყო ბასკების გუნდის ერთადერთი მარცხი მეზობელ ქვეყანაში.

ნაკრების პროპაგანდისტული ხასიათი აშკარად გამოვლინდა მარსელში. გუნდის კაპიტანი ლუის რეგეირო და მელჩორ ალეგრია შეხვდნენ ესპანეთის კონსულს მარსელში, რომელსაც წარუდგინეს დანგრეული გერნიკას ფოტოები. მათ ასევე მიეცათ შესაძლებლობა ესაუბრათ მექსიკის კონსულთან რომელმაც აცნობა მათ, რომ მექსიკაში შეიქმნა კომიტეტი ბილბაოს დასახმარებლად. დიპლომატიური მოლაპარაკებები გრძელდებოდა. ალეგრიამ მიიღო 1000 ფრანკი კატალონიის ანტიფაშისტური კომიტეტისგან და ა.შ. როგორც მარსელის გაზეთი „Rouge-Midi“ სამართლიანად აღნიშნავდა: „ბასკეთის გუნდის წევრები თამაშობდნენ როგორც

იდეალური ფეხბურთელები და სრულად ჰქონდათ გააზრებული ის პროპაგანდისტული ამოცანა რომელიც დააკისრა მათ ბასკეთის მთავრობამ“ (Etxepare, 2011, 798).

საფრანგეთიდან გუნდი გადავიდა ჩეხოსლოვაკიაში, სადაც ჰქონდათ თამაში 30 მაისს, აქ მათი თამაში წარუმატებელი აღმოჩნდა, თუმცა წაგების მიუხედავად მაღალი შეფასება დაიმსახურეს.¹ ჩეხოსლოვაკიის ნაკრების მეკარე საქვეყნოდ აღიარებული ფრანტიშეკ პლანიჩკა მატჩის შემდეგ წერდა: „ესპანელთა გუნდი უდავოდ ძლიერი, საშიში და სერიოზული მოწინააღმდეგეა ... მე ძალიან გამიჭირდა მათი თავდამსხმელი ხუთეულისთვის თვალის დევნება. იმდენად სწრაფად მოძრაობდნენ ისინი მოედანზე. მათი ტემპი პირდაპირ განსაცვიფრებელია, არასოდეს დამავიწყდება ეს შეხვედრა და ვიტყვი, რომ ასეთი ლამაზი დამაბული და რაინდული თამაში, როგორც ბასკებმა გვიჩვენეს დიდი ხანია არ მინახავს“ (გაგუა, 1990, 57).

შემდეგი ვიზიტი დაგეგმილი იყო პოლონეთში, სადაც ითამაშეს კატოვიცში 8 ივნისს, თუმცა ვარშავაში დაგეგმილი მატჩი გაუქმდა ინციდენტის გამო. პოლონელი კათოლიკეები ბასკ მებრძოლებს კომუნისტებთან აიგივებდნენ, მათთვის გაუგებარი იყო რატომ უნდა ებრძოლათ კათოლიკებს რესპუბლიკის მხარეს, ფრანკოს წინააღმდეგ. (Etxepare, 2011, 798). თამაშის აკრძალვის ნამდვილ მიზეზებს ერთგვარი ნათელი მოჰვინა გაზეთმა „Ilustrowany Kurier Codzienny“. რომელიც წერდა: „მიამბიტი უნდა იყო იფიქრო, რომ ბასკური გუნდის გამოსვლა შემოიფარგლება მხოლოდ მოედანზე თამაშით, ეს გუნდი „წითელი ესპანეთის“ წარმომადგენელია. როდესაც მაყურებელი მიესალმა სტუმრებს აპლოდისმენტით, მათ ზეადმართეს შეკრული მუშტი რაც არის კომუნისტური მისალმება“ („Красный спорт» 1937, №84, 2).

დანიშნულების შემდეგი პუნქტი საბჭოთა კავშირი იყო. საბჭოთა ფეხბურთი დიდი სიძლიერით არ გამოირჩეოდა, აქაური გუნდები ერთმანეთში და სხვა ქვეყნების „მშრომელთა გუნდებთან“ თუ თამაშობდნენ, ასევე მასზე ბევრად სუსტ თურქეთის გუნდთან და მასთან წაგებასაც ახერხებდა. ადვილი წარმოსადგენია რა რეზონანსი მოჰყვებოდა პროფესიონალი ფეხბურთელების ჩამოსვლას. სპორტული გაზეთი წერდა: დიდი მოუთმენლობით ველოდებით ბასკი ფეხბურთელების ჩამოსვლას, ჩვენ ვიხილავთ სტადიონზე „დიდი ფეხბურთის“ ნამდვილ ოსტატებს, მათგან ვისწავლით ბურთის ვირტუოზულად ფლობას („Красный спорт» 1937, №83, 1), გაზეთი აქვე დასძენდა, რომ საქმე მხოლოდ სპორტულ ინტერესში არ იყო, „საბჭოთა კავშირის მშრომელები ყურადღებით აკვირდებიან ესპანეთში განვითარებულ მოვლენებს გმირ ესპანელ ხალხთან ერთად, რომლებიც იცავენ თავისუფლებას, ისინი ხარობენ მათთან ერთად თუნდაც უმცირესი წარმატების გამო, და დარდობენ დროებითი წარუმატებლობის გამო“.

ბასკი ფეხბურთელები 15 ივნისს ჩამოვიდნენ მინსკში, 16-ში კი მოსკოვში. ატმოსფერო სსრკ-ში საფრანგეთისგან განსხვავებული იყო. ვაგზლებზე, განსაკუთრებით მოსკოვში გრანდიოზული დახვედრა მოუწყვეს. სტუმრები მიიღეს როგორც გმირები და სამართლიანადაც, ამ გუნდში იყვნენ რესპუბლიკის დამცველები რომლებიც იარაღით ხელში ებრძოდნენ ფრანკოს ძალებს². საუბრებში და სიტყვით

¹ სხვათაშორის საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ჩეხოსლოვაკიური გაზეთი „Narodni listy“ ბასკეთის ეროვნულ გუნდს იხსენიებდა როგორც ბილბაოს ნაკრებს, ხოლო ბასკ ფეხბურთელებს როგორც ესპანელებს.

² გუნდის მეკარე გრეგორიო ბლასკოს, რომელიც იყო მძლავრი ბილბაოდან ასე ახასიათებდა გაზეთი «Красный спорт» „მის ძლიერ ხელებს ერთნაირად უჭირავს ავტომობილის საჭე, ფეხბურთის ბურთი და რესპუბლიკური შაშხანა“

გამოსვლისას ბასკი ფერხბურთელები გამოხატავდნენ მადლიერებას საბჭოთა დახმარების გამო. საინტერესოა, რომ ეს მადლიერება ასახვას ვერ პოულობდა ერთგვარ „პოლიტიკურ სიახლოვეში“. როცა მათ მოინახულეს რევოლუციის მუზეუმი სადაც გამოფენილი მასალები მოიცავდა რუსეთში გლეხთა პირველი მოძრაობიდან დაწყებული ესპანეთის სამოქალაქო ომით დამთავრებული მოვლენებს, გაცდნენ იმ ფაქტით, რომ ომმა ბასკეთის ქვეყანაში ვერსად ჰპოვა ასახვა. როგორც ჩანს საბჭოთა ქვეყანა არ იყო დიდად დაინტერესებული ბასკების ქვეყანაში ომის გაშუქებით, სადაც არარევოლუციური ატმოსფერო ეწინააღმდეგებოდა მათ პოლიტიკურ ინტერესებს.

17 ივნისს ბასკების პირველი ვარჯიში ჩატარდა „დინამოს“ მცირე სტადიონზე, რომელიც ღია იყო, მას ესწრებოდნენ ფერხბურთელები, მსაჯები, მწვრთნელები, ჟურნალისტები. იმავე საღამოს ბასკები „სპარტაკი“ - „დინამო“ ლენინგრადის თამაშს დაესწრნენ და მეტიც, მსაჯობდა ბასკების გუნდის მწვრთნელი პედრო ვალიანა.

ზოგადად ვარჯიშთან და ბასკების მომზადებასთან დაკავშირებით საინტერესოა ბასკი ფერხბურთელების მონაყოლი საგაზეთო კომენტატორებთან: „ბოლო პერიოდში ძირითადად ვვარჯიშობდით სროლაში ... მთელი ზამთრის განმავლობაში სულ 5-6 ჯერ მოვახერხეთ თამაში, მაშინ როდესაც ჩვენი ფერხბურთელები ფრონტის ხაზიდან ერთდღიან დასვენებაზე ჩამოდიოდნენ. ჩვენი მატჩებიდან შემოსული თანხები მიდიოდა თავდაცვის ფონდში, ყველა ჩვენი ფერხბურთელი ისევე როგორც სპორტსმენების უმრავლესობა რესპუბლიკურ არმიაში იბრძვის“ («Красный спорт» 1937, №83, 2).

21 ივნისს გაზეთი «Красный спорт» (წითელი სპორტი) წერდა, რომ ბასკების პირველი მეტოქე იქნებოდა „ლოკომოტივი“ (მწვრთნელი ჟიულ ლიმბეკი), სტუმრებმა გაიმარჯვეს ანგარიშით 5:1. „მართალია რკინიგზელთაგან ბევრს ვერაფერს მოელოდნენ, მაგრამ თუ ანგარიში ასეთი გამანადგურებელი გამოდგებოდა არც ეს ეგონა არავის“ (გაგუა, 1990, 58). ვალიანა ვერ მალავდა გაცეხას, რომ ამ კლასის ოსტატები თამაშობდნენ არქაული წესით „ხუთ ხაზზე“, მაშინ როცა ყველა საერთაშორისო დონის კლუბები დიდი ხანია გადავიდნენ „დუბლზე“³. „ასეთ ვითარებაში მიუხედავად მათდამი დიდი პატივისცემისა არ აქვთ შანსი წინააღმდეგობა გაუწიონ კლუბებს რომლებიც თანამედროვე ტექნიკით თამაშობენ“.

თუ ლოკომოტივს საერთაშორისო თამაშების გამოცდილება აკლდა, ამ მხრივ მოსკოვის „დინამოს“ უკეთ ჰქონდა საქმე. 27 ივნისს დანიშნული თამაში მოსკოვის „დინამოსთან“ ბასკების გამარჯვებით დასრულდა, ანგარიშით 2:1. „დინამოს“ ფერხბურთელი მიხეილ იაკუშინი აღიარებდა, რომ მატჩის ჩავარდნა მისი ბრალი იყო.

30 ივნისს ლენინგრადში გამართული თამაში დასრულდა ფრედ (2:2). აქ გამართულ მატჩთან დაკავშირებით მწვრთნელი პედრო ვალიანა ამბობდა: „ლენინგრადის გუნდი რომელთანაც ჩვენ ვითამაშეთ ფრე, უფრო სუსტია ვიდრე მოსკოვის „დინამო“ და „ლოკომოტივი“. ფრეს მე ვხსნი ექსპერიმენტით რომელიც ჩვენ ჩავატარეთ, ჩვენი გუნდის შემადგენლობაში არ იყო რამდენიმე მთავარი მოთამაშე“ («Красный спорт» 1937, №94, 4).

მოსკოვში ორი მოგების შემდეგ საბჭოთა ხელმძღვანელობა მოუსვენრობას ვერ მალავდა. მას სურდა რევანში. „დინამოსთან“ მეორე თამაში დასრულდა ანგარიშით 7:4, ეს უკვე სტალინის თავმოყვარეობას ლახავდა, მითუმეტეს თუ გავითვალისწინებთ, რომ მოსკოვის „დინამო“ იყო შინსახკომის გუნდი. მეორე მატჩის

³ „დუბლზე“ მოედანზე ასე გამოიყურებოდა: სამი მცველი, ორი ნახევარმცველი, უკან დახეული შუამარბები და წინ წაწეული ცენტრალური თავდასხმელი და გარემარბები.

დროს „დინამო“ გაძლიერებული გახლდათ, ლენინგრადიდან მოიწვიეს დემენტიევი და ფედოროვი, თბილისიდან დოროხოვი და შავგულიძე. ბასკთა დელეგაციის წარმომადგენელი ირესაბალი სამართლიანად აღნიშნავდა, „რომ ისინი ფაქტობრივად საბჭოთა კავშირის ნაკრებს ეთამაშებოდნენ“ (ჯიშკარიანი, 2021, 74).

ამჯერად ბასკებს დაუპირისპირეს „სპარტაკი“ რომელიც რეჟიმს მაინცდამაინც არ მოსდიოდა თვალში (Requeijo, 2018).

სპარტაკის შემადგენლობა მაქსიმალურად გააძლიერეს და 8 ივლისს გაიმართა თამაში, რომელიც დაიწყო 8 წუთი დაგვიანებით, (საბჭოთა ფეხბურთელების საცობში მოხვედრის გამო). მსაჯი იყო ი. კოსმაჩევი, რომელიც ამ ისტორიულ ორთაბრძოლაზე უსამართლოდ იქცეოდა. ბასკები დიდხანს ითმენდნენ, მაგრამ მეორე ტაიმის დასაწყისში როცა პენალტი დაინიშნა, მათი მოთმინების ფიალა აივსო და დატოვეს მოედანი. ბოლოს ვ. მოლოტოვის ჩარევის შემდეგ ისევ გავიდნენ მოედანზე თუმცა თამაში შეყოვნდა 40 წუთი (Вартанян 1936-1957, 32) ბასკი ფეხბურთელები ხვდებოდნენ რას „მოითხოვდნენ“ მათგან, ამიტომ სუსტად ითამაშეს და წააგეს 6:2. შემდგომში პრესაში გაჩნდა ინფორმაცია კოსმაჩევის დისკვალიფიკაციის შესახებ.

13 ივლისს თამაში იყო კიევში და იქიდან ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ (მატარებლით ოთხი დღე ღამე) ჩამოვიდნენ თბილისში. ეს მატჩი თბილისის „დინამოსთვის“ პირველი საერთაშორისო შეხვედრა გახლდათ.

საქართველოს პრესა მკითხველს წინასწარ ამზადებდა ბასკ ფეხბურთელებთან შესახვედრად, აწვდიდა მოცულობით ინფორმაციას მათი მიღწევების შესახებ.

უამრავი ხალხი დახვდა ბასკებს რკინიგზის სადგურზე. გაზეთები წერდნენ, რომ ყველას უნდოდა „გამხეცებული ფაშიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ხალხის სახელოვანი წარმომადგენლების ნახვა“. საბჭოთა კავშირში ბასკი ფეხბურთელების ვიზიტი აღიქმებოდა საერთო იდეისთვის მებრძოლი იდენტური ღირებულებების მქონე ადამიანების შეხვედრად. თავის მხრივ ბასკმა ფეხბურთელებმაც პოლიტკორექტულობა გამოიჩინეს და შესაბამისად იყვნენ მომზადებული. ეს მათ გამოსვლაში კარგად იგრძნობოდა. სახელდახელოდ გამართულ მიტინგზე დე ლა სოტამ ბევრ სხვა ლოზუნგთან ერთად თქვა: „გაუმარჯოს საქართველოს ხალხს რომელმაც შობა ესპანეთისა და მთელი მსოფლიოს მშრომელთა მეგობარი და მასწავლებელი დიდი სტალინი“ (ჯიშკარიანი, 2021, 76). სხვათაშორის საბჭოთა კავშირის სხვა ქალაქებში ყოფნის დროს ბასკები სტალინს იშვიათად ახსენებდნენ ხოლო საქართველოში პირიქით.

საქართველოში სტუმრები განსაკუთრებული სითბოთი მიიღეს, ამის მიზეზი მხოლოდ ქართული სტუმართმოყვარეობა არ ყოფილა. დიდი როლი ითამაშა ნიკო მარის პოპულარულმა თეორიამ ბასკების და ქართველების ნათესაობის შესახებ. გაზეთებში ამას ხშირად ესმოდა ხაზი და ესპანეთის დელეგაციის მეთაურმა დე ლა სოტამაც გაიმეორა ერთ-ერთ ბანკეტზე: „როდესაც ჩვენ ვტკბებით შეუდარებელი ცეკვებით, ჩვენი სულიერი აღელვებით ვგრძნობდით ნათესაობას, რომელიც არსებობს ჩვენ ხალხებს შორის, ზოგიერთი თქვენი სიმღერა ისეთი მშობლიური იყო თითქმის ჩვენ სამშობლოში იყოს შესრულებული, ჩვენი მთების და ზღვის ხმის ფონზე მოგესალმებით თქვენ და სრულიად ქართველ ერს. მე არ მინდა თქვენ მეგობრები გიწოდოთ, მე გიწოდებთ თქვენ ძმებს“ (ჯიშკარიანი, 2021, 77).

სხვათაშორის სიმღერებთან დაკავშირებით, ბორის პაიჭაძე იხსენებდა: „მაინც როგორ ჩამოჰგავს ჩვენი სიმღერები ერთმანეთს, მახსოვს ერთ საღამოს „ინტურისტში“ ვხვდებოდით ბასკ ფეხბურთელებს. ჩვენ „სულიკო“ წამოვიწყეთ, თითქმის მაშინვე აგვყვნენ, თბილისში ყოფნის დღეებში მუდამ „სულიკოს“ მღეროდნენ. მაშინდელ

შეხვედრაზე ბასკური იმღერეს და წარმოიდგინეთ სრულებით არ გაგვძნელებია ხმების შეწყობა. არა, არა, ნამდვილად ძალიან ჩამოგავს ჩვენი სიმღერები ერთმანეთს“ (მახარაძე, 1984, 93).

თბილისის დინამოს სტადიონს რომელიც ლ. ბერიას სახელს ატარებდა 32 ათასამდე მაყურებლის დატევა შეეძლო, ხოლო ბილეთზე განაცხადი ათჯერ მეტმა გააკეთა. თვითმხილველთა მოგონებებით ბილეთში არა მარტო ფულს არამედ ძვირფას ნივთებსაც იძლეოდნენ. სტადიონის გარშემო გარდა მაყურებლებისა იმდენი ცნობისმოყვარე ირეოდა წესრიგის დასაცავად მთავრობას საცხენოსნო მილიციის მობილიზებამაც მოუწია. ბასკების მოლოდინში თბილისელები უამრავ ლეგენდებს ყვებოდნენ, რომ ბასკები თავით ფეხებზე არანაკლებად თამაშობენ, რომ ლანგარას ჰქონდა სასიკვდილო დარტყმა და ა.შ.

ქართველების თამაშს რომლებიც სსრკ ჩემპიონატში მონაწილეობდნენ ადარებდნენ ურუგვაის სტილს, მატჩი ბასკებთან მათ წააგეს ანგარიშით 2:0. პირველი გოლი გაიტანა ისიდორო ლანგარამ, ხოლო მეორე ავტოგოლით მიხეილ მინაევმა.

თბილისმა ითხოვა ცენტრალური ხელისუფლებისგან მეორე თამაშის უფლება, თანხმობა მიიღეს და თამაში დაინიშნა 30 ივლისს. უნდა ეთამაშა საქართველოს ნაკრებს, რომელიც რეალურად იგივე თბილისის „დინამო“ იყო რამდენიმე ფეხბურთელით გაძლიერებული. თამაშს უკვე საქართველოს ხელისუფლებისთვისაც პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა. ამაზე ისიც მიუთითებს, რომ მატჩში მონაწილე ფეხბურთელთა შემადგენლობა არა მთავარმა მწვრთნელმა, არამედ რესპუბლიკის ფიზკულტურის კომიტეტმა დაამტკიცა, მწვრთნელი სოკოლოვი კი მხოლოდ დაეთანხმა (ჯიშკარიანი, 2021, 80).

მატჩამდე სტუმრებს აცნობდნენ საქართველოს ღირსშესანიშნაობებს, ორგანიზებული იყო შეხვედრები ინტელიგენციასთან, მუშებთან, პრესა იტყობინებოდა, რომ კონცერტზე ბასკებს განსაკუთრებით მოსწონებიათ ქართველი გოგონები ჩონგურით. მათ დაათვალიერებნეს მცხეთა და ა.შ. ორი ტრავმირებული თავდასხმელი (ლუის რიგეირო და ხოსე ირარაგარი) გააგზავნეს რამდენიმე დღით ბორჯომში. (ჯიშკარიანი, 2021, 80).

როგორც ქართული სპორტული პრესა წერდა თბილისში ბასკი ფეხბურთელები ბევრს სეირნობდნენ ქუჩაში და ყველგან მათ ხვდებოდნენ თბილად და მეგობრულად ის ხალხიც კი რომლებიც ფეხბურთისგან შორს იყვნენ. მაგალითად საქართველოს სახალხო არტისტი გიორგი დარისპანაშვილს მრავალრიცხოვან მაყურებლებს შორის იოსებ გრიშაშვილისთვის მოუკრავს თვალი. „ვიცოდი სოსოს ფეხბურთი დიდად არ ეპიტნავებოდა და ცოტა არ იყოს გამიკვირდა კიდეც სტადიონზე მისი მოსვლაო“ - იხსენებდა დარისპანაშვილი, „ჩემო გიორგი მე ფეხბურთის არაფერი გამეგება, ბასკების სანახავად ვარ მოსული, მსგავსი შემთხვევის ხელიდან გაშვება როგორ შეიძლება“ - უთქვამს პოეტს (გაგუა, 1990, 55).

მეორე თამაშიც ბასკების გამარჯვებით დასრულდა (3:1) ორი გოლი გაიტანა ლანგარამ ერთ ემილიო ალონსომ. ქართული მხრიდან გაიტანა ბორის პაიჭაძემ.

მეორე მატჩის დროს საინტერესო ინციდენტს ჰქონდა ადგილი რამაც პრესის წარმომადგენლები დიდად აღაშფოთა. გაზეთი «Красный спорт» (წითელი სპორტი) იტყობინებოდა შემდეგს „აღმაშფოთებელ თავნებობას ჰქონდა ადგილი „დინამოს“ სტადიონის ადმინისტრაციის მხრიდან, ადგილობრივი და ცენტრალური გაზეთების 15 კორესპონდენტი გააძევეს თავიანთი ლოჟიდან და გადასხეს ორკესტრის წინ სარბენ ბილიკზე, არანაირმა განცხადებამ არ უშველა, მხოლოდ მაყურებელთა პროტესტმა რომლებსაც ჟურნალისტები ეფარებოდნენ გამოიღო შედეგი და კორესპონდენტები

სხვა ლოჯაში გადაიყვანეს, ძველ ლოჯაში ადგილები თავისუფალი იყო, პრესის წარმომდგენლების მიმართ ამგვარ უტიფრულ დამოკიდებულებაში დამნაშავე პირები უნდა იქნეს დასჯილი“ («Красный спорт» 1937, №105, 7).

საქართველოსთან თამაშის შემდეგ მინსკში ითამაშეს, იქიდან დაბრუნდნენ მოსკოვში სადაც უნდა მომხდარიყო საბოლოო ფინანსური ანგარიშგება. 7 აგვისტოს ვალიანო მიმართავდა განცხადებით „სპორტისა და ფიზკულტურის“ კომიტეტის თავმჯდომარეს, რომ გადაეცათ თანხა 10 ათასი ფრანკის ოდენობით, რომელიც საჭირო იყო მგზავრობის და საფრანგეთში წასვლის ხარჯებისთვის. წერილში ვალიანამ სამი შეცდომა დაუშვა: ადგილი შეუცვალა სიტყვებს - სპორტი და ფიზკულტურა, დაუშვა სერიოზული შეცდომა, როცა გამოიყენა სიტყვა ბატონო ამხანაგის ნაცვლად და საერთოდამ ამ ორგანოს ხელმძღვანელის მოვალეობას ასრულებდა ქალბატონი (ი. ხარჩენკო მოხსნეს და დროებით ე. კნოპოვა ხელმძღვანელობდა) ყველაზე დიდი შეცდომა ის იყო, რომ ვალიანამ მიმართა არასწორ მისამართზე. სსრკში ჩატარებული მატჩებისთვის განკუთვნილი 100 000 ფრანგული ფრანკიდან ვალიანას გამოუყვეს 3 ათასი (ნათხოვი 10 ათასის ნაცვლად) დანარჩენი თანხა მოგვიანებით გაიცა და მასთან ერთად ნებართვა სსრკ-დან გაეტანათ 10 ათასი ნაღდი ფული და 87 ათასი ფრანკის ჩეკი. (Вартанян 1936-1957, 34). შემდეგ ბასკები სკანდინავიას ეწვივნენ, იქიდან კი ლათინურ ამერიკაში გაგარბელდა მოგზაურობა.

პროპაგანდისტული თვალსაზრისით ბასკების ეს ტურნე მნიშვნელოვანი იყო და მის შედეგებზე საუბრისას ისევ ბორის პაიჭაძეს დავესესხებით: „მაშინ პირველად დავრწმუნდი თუ რა დიდი ადგილი უკავია ფეხბურთს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, არა მგონია ქვეყანაზე იყოს აგიტაციის სხვა რაიმე ფორმა რომელსაც ამდენი კეთილმოსურნე და მხარდამჭერი მოეპოვებინა რესპუბლიკური ესპანეთისთვის როგორც ეს ფეხბურთელთა ამ ტურნემ გააკეთა“.

ლიტერატურა:

1. გაგუა ო. (1990), ბორის პაიჭაძე, თბილისი.
2. მახარაძე გ. (1984), მოედანზე არიან ბასკი ვირტუოზები, თბილისი.
3. ჯიშკარიანი დ. (2021), ბუცები და ტყავის ჩექმა. თბილისის „დინამო“ ჩეკისტების კლუბიდან ეროვნულ სიმბოლომდე (1925-1953), თბილისი.
4. «Красный спорт» 1937, №83
5. «Красный спорт» 1937, №84
6. «Красный спорт» 1937, №85
7. «Красный спорт» 1937, №86
8. «Красный спорт» 1937, №87
9. «Красный спорт» 1937, №89
10. «Красный спорт» 1937, №82
11. «Красный спорт» 1937, №94
12. «Красный спорт» 1937, №105
13. Вартанян Аксель, Летопись Советского футбола 1936-57 гг.
14. Самая скандальная победа «Спартак» 80 лет назад Москву посетила знаменитая футбольная команда басков <https://moslenta.ru/istoriya/futbolibaski.htm>
15. Etxepare E. F. (2011), Equipo Euskadi: Del mito político a la realidad histórica (1937-1939). Historia Contemporanea, November: 791-816.
16. Raffaelli V. P. (2017), Otro espacio de lucha. El fútbol en España durante la II República y la Guerra Civil. XVI Jornadas Interescuelas/Departamentos de Historia. Departamento de Historia. Facultad Humanidades. Universidad Nacional de Mar del Plata, Mar del Plata, <https://cdsa.aacademica.org/000-019/761>
17. Requeijo Alejandro, *A Stalin nunca le gustó el fútbol y la culpa es de unos de Bilbao*,

18. Zákřavský Jiří, (2016), Basque National Football Team as a Political Tool. One Hundred Years Old Project and Its Changes (1915–2014). Sport Science Review, vol. XXV, no. 1-2: 5-27

Football as a tool of propaganda during the Spanish Civil War

Gogenia Zaal

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

Sport, and in particular football, often became a tool of political struggle. The creation of the Basque football team and its propaganda tour in Europe, the USSR and Latin America is one of the interesting pages of the history of Spanish Civil War. In March 1937, Franco's forces shifted the brunt of the war to the north, their first target was the Basque Country. The heads of the Spanish Republic attached less importance to the northern front, therefore there was a catastrophic shortage of weapons, ammunition and food. The head of the Basque government, former football player José Antonio Aguirre, actively used this sport abroad for propaganda and to raise funds

The tour started from neighboring France. The Basque victory was significant in sporting terms, but in political terms it was overshadowed by the bombing of Guernica. The speech given at the banquet by the head of the delegation, Manuel de la Sota, is interesting. For some researchers it was a public acknowledgment of Basque nationalism. The propaganda task of the team was clearly revealed in Marseille.

The first opponent of the Basques in Moscow was Lokomotiv, then Moscow Dinamo, the game with them ended with the victory of the Basques. After two wins in Moscow, the Soviet leadership could not hide its concern. The leadership wanted to take revenge. But, the second game against Dinamo ended 7:4. This hurt Stalin's self-respect, considering that Dinamo Moscow was a team of NKVD.

In Georgia, the Basques were received with special warmth, the reason for this was not only Georgian hospitality, Nikolai Marr's popular theory about the kinship of the Basques and Georgians played a big role. Both games held in Tbilisi, the first against "Dinamo" and the second against the Georgian national team, ended with the victory of Basques.

From a propaganda point of view, this tour of the Basques was important; it had, first of all, a political-agitational and then a sports load, and was also sufficiently accompanied by a nationalist coloration.

Key Words: *Propaganda, football, Spanish civil war, Basque nationalism, USSR*